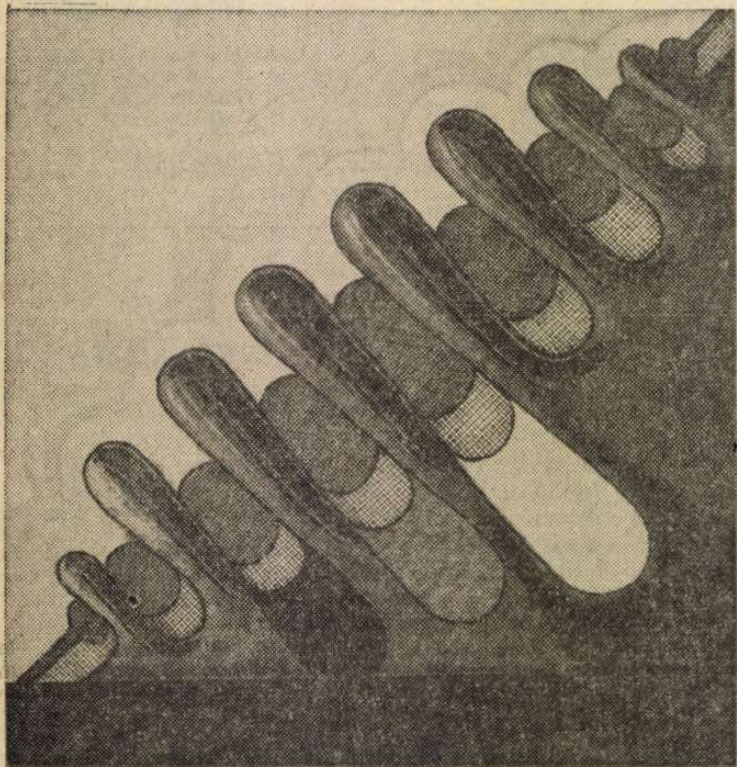

BÖRCSÖK MÁRIA:

Madár

A tartószalagot
kezed most kibontja.
Sötét vizekre csúszik
a talpak sajka-csontja.

Sötét vizen forog,
szétázik a madár,
ahogy vergődik híd alatt
föl-le a mellkosár.

Pásztor Gábor: Rézkarc

MATISSE ÉS ARAGON

Erdemes-e, lehet-e képekről írni? A szavak szégyenletesen tehetetlenek, ha színek és formák érzékeltetésére vállalkoznak. Így hát a képek magyarázata és értelmezése legalább is Matisse véleménye szerint nem más, mint a nyelv szennyes beavatkozása a festészet dolgába, „Aki a festészetnek szenteli magát, az előbb vágassa ki a nyelvét.”

Figyelemre méltó tanács, az érintettek többsége számára; de azért örvendetes olykor, hogy nem fogadják meg. Ennek is köszönhető, hogy nemrég megjelent a párizsi Gallimard kiadónál két kötetben, po'om 330 frankos áron Aragon régivárt Matisse-„regénye”. E műfajmegjelölést már a *Spiegel* is idézőjelbe teszi terjedelmes ismertetésében, amelyből a komikus mozzanatok sem hiányoznak.

A legkomikusabb persze az alap-helyzet: Matisse nem bízik abban, hogy a festészetről írni lehet. Aragon azonban 1941-ben új megközelítési módszert terjeszt előbe. Elismeri, hogy ostobaság volna találni kifejezéseket keresni érthetetlen képek számára; a képek előállítási módját ellenben le lehet írni. „Ha az *Ejjeli őrző*ratot kellene taglalnom, akkor egyszerűen a festő tevékenységét próbálnám meg bemutatni, egészen a (kész) képig.”

A bizalmatlan Matisse szerencsére bedől ennek az elméletnek, holott gyengéi nyilvánvalóak. Ha egy képet nem lehet leírni, akkor létrehozásának folyamatát sem lehet, hiszen a színek és a formák egyszeri és megismételhetetlen jelenlőségükben nemcsak a képből nem különbözölhetők ki, hanem megalkotásuk stációjából sem. Még jó, hogy a képzőművészeti irodalomnak és általában a kritikának, esztétikának nem a mű értékeléséért kell reprodukálnia, hanem általában szólva — a mű

és a világ kapcsolatát. Ezért hát, ismétlem, szerencse, hogy az író érvelése felkeltette a festő érdeklődését, és ettől kezdve hónapokon át tanúja lehetett Matisse alkotómunkájának a modellek megválasztásától a képek befejezéséig. Közben bőségesen fényképezett és jegyzetelt; a jegyzeteket maga Matisse korrigálta, addig javígtatta (igaz, krétával, ami írás közben is festői létét igazolta), míg nem találta kielégítőnek őket. Így aztán felbecsülhetetlen értékű adalékokhoz jutunk: a művek dinamikájának élményét a műkészítés dinamikájának megismerése tetézi.

Ez a dinamika Aragon regényének igaz hőse; az író ugyanis fortélyosan a festő festői lényével foglalkozik; Matisse hétköznapi életének eseményeit, férj, atyai mivoltát, polgári foglalkozását, betegségeit jórészt a képaláírásokban és a széljegyzetekben közli. Hála a festő szemérmes természetének, az intimítások elmaradnak, még arra sem kapunk megnyugtató magyarázatot, hogy miért érdeklődött olyan különös előszeretettel az életben és a művészetben is a golyvás nők iránt. Aragon csaknem kizárólag ilyen modelleket tapasztalt és most veri a falba a fejét, hogy miért nem faggatta ki a mestert fura izlésének okai felől.

A könyvnek ez a szerkezete magyarázza, miért ajánlatos időzőjelbe tenni a „regény” szót. De azért csak tartsum ki mellette: a festőnek is így tetszene jobban. Mert így ez már semmiképp sem „piszkos beavatkozás” festői ügyekbe, hanem irodalmi munka. Mítoszgyártó korunkban különösen örvendetes Aragon programszerűen megfogalmazott írói magatartása: „Csak azt mondhatom el, amit tudok.”

E. L.

SZEFERISZ-ALAPÍTVÁNY

„Görögország irodalmi életében nagy hagyomány, hogy egy-egy író emlékéit barátai azzal tisztelik meg, hogy a halottnak kedves ügy céljaira adományokat gyűjtenek” — írja a *New York Review of Books* szerkesztőségéhez címzett levelében *Jorgosz Szeferisz, nemrég elhunyt Nobel-díjas költő néhány íróbarátja*.

Szeferisz emlékét barátai alapítvánnyal kívánják megőrizni, amelyet görögországi politikai foglyok családjának megsegítésére használnak majd fel. „Ezeket az embereket meg lehet találni, el lehet érni”, mondja a levél. Szeferisz életének utolsó éveit ugyanaz az árnyék borította be, amely minden görögöt. Műve a szabadság és az igazság eszméitől áthatott költszet.

A levél aláírói: Cecil Day-Lewis, Isaiah Berlin, Peter Calvo-coressi, Hugh Greene, Iris Murdoch, William Plomer, Max Reinhard és Stephen Spender.

MAGYAR VERSEK LENGYELÜL

A lengyel „Iskry” ifjúsági kiadó *Második Szerelmesvers Albumá*-ban, mely a közelmúltban jelent meg, a magyar költészetet négy vers képviseli: *Illyés Gyula* „9. Rue Budé” című verse *Artur Miedzyrzecki* fordításában, *József Attila* „Kedvesem betegem” kezdetű verse, *Kosztolányi* „Akarsz-e játszani?” című verse és *Rádonyi* „Bájoslő” *Kerényi Grácia* fordításában. A versek szerzőit a kötet összeállítója, *Wiktor Woroszlanski*, a kiváló költő mutatja be. Az ő válogatásában 1965-ben először és 1970-ben másodikszor megjelent *Albumban Petőfi* „Te a tavasz szereted” című verse szerepelt *Tadeusz Fangrat* fordításában. Az 1967-ben kiadott „A tizen túliak nem szeretik a verseket” címet viselő ifjúsági antológiában pedig *Kosztolányi* verse, az „Ének a fiatalokról”, *Kerényi Grácia* és *Wiktor Woroszlanski* közös fordításában.

A NOBEL-DÍJ SE BIZTOSÍTEK

„Kavabata Jaszunari úgy figyel az embereket, ahogyan megfigyelte a palántákat, virágokat, madarakat, rovarokat és fákat” — írja az 1968-ban Nobel-díjjal kitüntetett íróról *Paul Bailey* a *London Magazine* ez évi utolsó számában.

A japán író — aki a háború után kijelentette, hogy azontúl csak elégiákat fog írni — nem mindenütt talált egyértelmű fogadtatásra műveivel. Volt kritikus, aki érzelmesnek, túlfinomultnak ítélte; volt, aki szerint történeteinek éppoly szerényen kívüli marad, mint *Turgenyev*. Angliában most kiadták *Kavabata* *A hegy hangja* című regényét, a neves orientalista, *Edward Seidensticker* fordításában.

„Remélem — írja *Bailey* —, ez a regény több olvasóra talál, mint két, hasonlóan kitűnő elődje, a *Hórszág* és *Az ezredaru-minta*, amelyek néhány elismerő kritika után nyomtalanul elsüllyedtek.”

KÓS KÁROLY LEVELE

A kolozsvári Korunkban megjelent Kós Károly hosszú, emlékiratnak is beillő levele, amelyben a *Kiáltó szó* című röpirata (1919) és az Erdélyi Szépművéses Céh megalapítása (1924) közötti öt évről szól. A tízes és húszas évek fordulópontján politikai tevékenységének célja az „1919 utáni tehetetlenség letargiájába ájult” romániai magyarság felrészása volt. A politikával később felhagyott, hogy minden erejét az erdélyi irodalmi élet megszerzésének szentelhesse. „Ezt a csatát megnyertem — írja —. Az Erdélyi Szépművéses Céh két világháború közötti könyvtármelése (elfogulatlan szakemberek értékelése szerint) az egyidejű magyarországi irodalomtermelés átlagával legalább egy-szintű, de attól eltérő problémáival és sajátos erdélyi szemléletével az önállóan érvényesülő erdélyi magyar irodalmat jelenté és jellemzi.”

RAYMAN KATALIN:

BERLIN — ÚJULÓBAN

Hepehupás telek, ritkás fűvel benőtt romhalmaz — itt állt valamikor a Birodalmi Kancellária épülete. Mellette az a nagy lyuk, amelyből rozsdás vasak meredeznek az ég felé — ez volt a híres bunker, amelyben utolsó napjait töltötte a Vezér. De áll még Göring minisztériuma, ormóttan, szögletes épülettömb, milyen ártatlan, ahogy így ránézek, és milyen félelmes, ha a múltjára gondolok, az a hatalmas, szürke palota pedig, ott a falon túl, a Brandenburgi kaputól északra, az a Reichstag. A német eklektika egyik legcsúnyább épülete volt, újkorában már, aztán felgyújtották, szétlőtték, elfoglalták és újjáépítették, közben lemaradt róla a kupola, és a tornyait sem fejezték be: nem lett szebb. A híres-hírhedt Wilhelmstrasse (ma Otto Grotewohl-Strasse) keleti házsora éppen rálát. A nyugati házsora helyén fű nő — itt fut a két Berlin határa. Az Otto Grotewohl-Strasse és az Unter den Linden sarkán hazafias büszkeséggel szemlélem a táblákat, amelyek szerint itt csak a magyar követség autói parkírozhatnak.

Az olyan ember számára, aki először jön ide 1945 után, Berlin a XX. század legfélelmesebb eseményeinek színtere. Innen indult és itt ért véget a második világháború. És a berliniek számára? A Friedrichstrasse járókelői közül az idegenvezetőn kívül bizonyára senkinek sem jut eszébe, hogy itt, ezen a sarkon látták utoljára Bormann, de mindenki emlékszik a fel nem robbant repülőbombára. Itt, a Friedrichstrasse közelében vizsgálják meg a

vámőrök a Spree folyón Nyugat-Berlinből Kelet-Berlinbe érkező hajókat. Bizonyos tapasztalatok alapján néha a vízszint alatt is megnézik a hajótest oldalát. Egy ilyen vizsgálat alkalmával néhány hónapja felfedezték, hogy egy Nyugat-Berlinből érkező uszály egy óriási méretű, fel nem robbant repülőbombába akasztotta bele a vas-macsakját. Isten tudja, vagy talán valamennyien tudjuk, mi történt volna, ha vissza is húzza. A katonaság lezárta az egész negyedet, kiürítették a lakóházakat, előkerítették az ország legjobb tüzérszét, aki több ezer bombát hatálytalanított a háború befejezése óta, és így aztán megoldódott a dolog. Azt mondják, ez volt az első eset, hogy a hajóskapitány nem méltatlankodott az alapos vámvizsgálat miatt.

És itt van nem messze a hatalmas Technika Háza, teljesen kiéve, vak ablakokkal bámul bele a nagyvilágba. Lebontani kár volna, mert rendkívül masszív épület, de arra még nem volt mód, hogy újjáépítsék. Ami kapóra jött a szovjet filmrendezőknél: itt forgatták mintegy másfél éve a „Felszabadítás” egyik részletét. „Lezárták a környéket, és folyton lövöldöztek, éjjel meg lángolt az egész, pontosan úgy, mint a háborúban” — mondja Frau Schütze, és beleborzong —, „ne is beszéljünk róla.”

Az Alexanderplatz körül — a berliniek Alexnek becézik — alakítják ki az NDK fővárosának központját. Mert Kelet-Berlin a kisebbik fele a régi Nagy-Berlinnek, és a városközpont is odaát maradt. Ez is hozzájárul, a háború pusztításain kívül, hogy a még újjá nem épült részeknek valamelyest külvárosi jellegük van. Fűvel benőtt vagy parkírozott telek, kopár tűzfal, megint telek, megint tűzfal. A világ legtöbb nagyvárosának fő problémája, hogy hogyan passzírozzanak bele a házak közé újabb meg újabb parkírozóhelyeket. Ha ciniikus lennék, azt mondanám, Berlin előnyösebb helyzetben van: parkírozóhelyek közé építik fel az új fővárost.

Minden irányból messzire látható középpontja a 365 méter magas tévétorony,

amelynek panoráma-kávéháza több mint 200 méter magasságban pontosan egy óra alatt körbefordul. Ezalatt éppen kényelmesen megebedél — uszonnázik, vacsorázik, teázik — az ember.

Nem tudom, hogy csak a véletlen okozza-e vagy egy zseniális építészeti elképzelés következménye — de mindenképpen nagyon fotogenikus —, hogy amikor a brandenburgi kapu mögött lenyugszik a nap, a tévétorony acélgömbjének árnyéka pontosan a Hotel Stadt Berlinre esik. Ez az Alexanderplatz legimpozánsabb, harmincnyelc emelet magasságú épülete, a keskenyebb oldalára állított egyetlen nagy hárszab, amelynek homlokzatát a kék szín tisztehat árnyalatának varációi teszik változatossá.

A mai berlini Haussmann évtizedekkel előre tervezte: a Karl Marx Allee két oldalán minden csupa gyepp. A fű közül emelkednek ki az első házsor egy-két emeletes épületei, mögöttük jókora távolságban az öt-nyolc-tíz-tizenhat emeletes lakó- és toronyházak, szépen tagolva így a tájat. És nincsenek összefüggő házsorok, fű, fa, virág bologat, szél és felhő jár a szép, vajszínű háztömbök között. A Frankfurter Tor, a régi városkapu helyén emelkedő barokk tornyok mögött változik a kép. Itt kezdődik az a két kilométeres sugárút, amely a negyvenes évek végén, az ötvenes évek elején, a Stalin-Allee-korszakban épült; ma már meglehetősen elavultnak hat. Kicsit odébb láthatunk még néhányat azokból a megindítóan csúnya, két-három emeletes barna és vörös házacskákól is, ormóttan balkonjaikkal, amelyeket közvetlenül a békekötés után építettek, még a romok között, és amelyek a háborús nyomor megrendítő dokumentumai. Így a Karl-Marx-Allee, folytatásával, a Frankfurter Alleeval szinte városépítészeti múzeumnak tekinthető, bizonyítéka egyúttal annak is, mennyire múltnak hat ma már mindaz, ami a háború utáni tíz-tizenöt évben történt.